

De Zwarte Kunst in den Banggai-Archipel en in Balantak,

door

Dr. ALB. C. KRUYT.

Hoe lager de trap van geestelijke ontwikkeling is, waarop een natuervolk staat, hoe sterker het geloof is in het vermogen van den mensch om zijn medeschep- sel door middel van tooverij schade toe te brengen. Deze tooverij berust op de macht, die sommige men- schen meenen te bezitten om door magische middelen op het lichaam van anderen in te werken. Bij zulk een geestelijk laagstaand volk, dat slechts een zwak geloof aan een alles besturende macht buiten den mensch bezit, worden ziekte en dood in de eerste plaats toe- geschreven aan de machinaties van den eenen mensch op den ander. Zelfs een booze blik, een toornig woord hebben naar zijn voorstelling reeds een schadelijke uitwerking op het leven van mensch, dier en plant.

Wanneer men wat intiemer kennis heeft gemaakt met het dagelijksch leven van een natuervolk in huis en kampoeng, staat men als Westerling verbaasd over de groote mate van onderlingen naijver, die onder de menschen bestaat. Zoodra de een wat meer voorspoed heeft dan de ander, zijn de minder bevoorrechten jaloersch en den gelukkige kwalijk gezind. Zoo'n stem- ming is alleen te bezweren door allen in dien voor- spoed te laten deelen. Doet men zoo niet, dan loopt men dadelijk kans (zoo denkt men) om door den boozen blik, door een verwensching, of door toepas- sing van zwarte kunst ziek gemaakt te worden, zoodat men niets aan zijn voorspoed heeft.

Deze vrees om het wraakgevoel bij anderen op te wekken heeft geleid tot allerlei voorschriften, als daar zijn, dat men steeds van den jachtbuit aan anderen, die erom vragen, moet mededeelen, dat een zwangere vrouw niets rechtstreeks mag weigeren, en derg..

Het wantrouwen in den omgang met den medemensch is zóó sterk, dat men een ander er steeds van verdenkt iets in den zin te hebben om door zwarte kunst schade te berokkenen. Elke onwillekeurige beweging van een mensch wekt achterdocht, en bij elke ongesteldheid wordt het eerst overwogen of misschien tooverij in het spel is.

Het geloof aan zwarte kunst is onder de bewoners van den Banggai-Archipel en in Balantak op Oost-Celebes heel sterk. Het is moeielijk er achter te komen welke methoden bij het uitoefenen van zwarte kunst worden toegepast. Ofschoon ieder er genoeg over heeft gehoord, schroomt men er met anderen, vooral onbekenden, over te spreken. Door er veel over te openbaren toch loopt men kans zelf verdacht te worden een beoefenaar van die kunst te zijn.

Om iemand langs magischen weg kwaad te doen heeft men iets noodig, dat met die persoon in nauwe aanraking is geweest; men kan dit vergelijken met „reuk-geven” aan politie-honden. Een weggeworpen tabakspruim, een vrucht, waaruit men een stuk gebeten heeft, een afgesneden nagel, een uitgevallen haar, aarde van een voetstap, al dergelijke dingen kunnen dienen om iemand kwaad te doen.

In het Banggaische is de gewone wijze waarop men met zoo'n voorwerp te werk gaat de volgende: Men schudt een jongen bamboestengel zoo hevig, dat hij afknapt; in dezen bamboe doet men het voorwerp, dat van den te benadeelen persoon afkomstig is, of met hem in aanraking is geweest. Gebruikt men daarvoor de aarde van een voetstap, dan hakt men er eerst zevenmaal met zijn kapmes in, en doet er vervolgens zeven schepjes van in den koker. Hierbij worden

gevoegd: *toebele*, vergif waarmee visch bedwelmd wordt, sap van den *nggalipak*-boom en Spaansche peper. Dan wordt de koker langzaam verbrand onder het uitspreken van een bezwering. Deze wijze van tooverij heet *binodotanggon*.

Een methode die ook veel wordt toegepast is om eenig voorwerp in het lichaam van een ander te tooveren. Zoo'n voorwerp wordt door tooverformules krachtig gemaakt, en vervolgens op den weg gelegd, dien de te schaden persoon gewoon is te gaan, of men geeft het een plaats onder zijn woning. Zoo'n voorwerp, dat als vergif werkt, wanneer het in het lichaam van den mensch is overgegaan, heet *doti*, een woord dat nagenoeg over geheel Celebes in gebruik is. Waaruit het bestaat weet men niet te zeggen; ieder schijnt zijn eigen wijze van bereiding te hebben.

Heksen, wier boos innerlijk het lichaam verlaat om op de lever van den medemensch te azen, en weerwolven, die zich in allerlei dieren veranderen kunnen, kent de Banggaiër niet. Maar wanneer een vlieg zich plotseling met veel gegons op iemand neerzet, terwijl er overigens geen vliegen zijn waar te nemen, of als een huishagedis met een zwaren tik op den vloer der woning valt, schrikt men steeds, en denkt aan de mogelijkheid dat op deze wijze *doti* de woning is binnengedragen. Wordt dan kort hierop een der huisgenooten ziek, dan is het vermoeden zekerheid geworden.

Soms gebruikt men in de zwarte kunst een kat om zijn medemensch te dooden. Het dier wordt eerst toegesproken, en men gelast het de ziel van N.N. te krabben. Daarna sluit men haar in een gebruikten kookpot, waarna pot en dier met één slag van het kapmes doormidden worden gehakt.

Het uitoefenen van zwarte kunst wordt in het Banggaische zóó algemeen geacht, dat men geen bepaalde tovenaars heeft. Van de priesters, *talapoe*, onderstelt men, dat zij met allerlei geheimmiddelen bekend zijn, en bij dezen klopt men wel aan om onderricht in

tooverij te ontvangen. Menschen met rood omrande oogen worden al dadelijk verdacht als personen, die door hun naijverig en asociaal gemoed er bijzonder op uit zijn anderen met *doti* om te brengen. Verder wordt iemand, die onder het huis van een ander scharrelt, of in zijn eentje rondloopt, dadelijk van kwade oogmerken verdacht, en als kort daarop iemand in die woning, waarbij hij heeft rondgedwaald, of iemand die hem op zijn omzwerfing ontmoet heeft, ziek wordt, staat dadelijk vast, dat dit komt door de *doti* van den verdachte. Hebben twee lieden twist met elkaar gehad, en wordt de een kort daarop ongesteld, dan acht men het zeker, dat hij door den ander „vergiftigd” is, vooral als de kranke bloed opgeeft, en de nagels zijner vingers zwart worden. Soms heeft iemand een droom, waarin hij een bekende op zich toe ziet komen. Als hij zich den volgenden dag dan onwel voelt, komt dadelijk de gedachte bij hem op: „NN, dien ik in den droom heb gezien, heeft mij *doti* toegediend”.

In Balantak, waar de gifmenger *mian padoti* heet, beweert men, dat meer mannen dan vrouwen aan zwarte kunst doen. Dit staat misschien in verband met de wijze, waarop men zegt, dat men zich deze kunst eigen maakt, behalve als men ze van andere gifmengers heeft geleerd. Iemand gaat daartoe in zijn eentje een nacht doorbrengen op een eenzame plek, waar een geest heet te wonen. Hij moet in dien nacht aan allerlei verschikkingen het hoofd bieden: monsterachtige wezens, menschen en dieren, trachten hem van die plek te verjagen. Wanneer hij alle moedig weerstaat, zal eindelijk de geest zelf komen, en hem vragen wat hij wenscht. De kluizenaar zegt dan in de wetenschap der zwarte kunst onderwezen te willen worden. Daarop deelt de geest hem dan mede, hoe hij te werk moet gaan om zijn medemensch in het geheim te benadeelen.

Dit „kluizenaar-spelen” heet *mobaratapa* (Mal. *bertapa*, met het voorvoegsel *mo-*). Alle stammen op Celebes kennen dit, maar bij de meesten wordt het aangewend

om medicijnen en middelen te verkrijgen tot genezing van een geliefd persoon of om zich onkwetsbaar te maken en immuun voor de inwerking van de zwarte kunst van anderen.

De *doti*, oorspronkelijk een zichtbaar voorwerp, wordt op onzichtbare wijze op iemand afgezonden. Het zijn daarom ook onzichtbare machten, die den mensch daartegen moeten beschermen. Met deze taak wordt een van de huisgoden belast. De bewoners van den Banggai-Archipel houden er vier huisgoden op na, die ze aanduiden met den verzamelnaam van *pilogot*. Een van hen is de verpersoonlijking van het fysieke leven der leden van het gezin; een ander is de macht, die uitgaat van al de placenta's van overleden en levende huisgenooten; een derde is de concentratie van elks vruchtwater, en de vierde eindelijk is de magische kracht, die uitgaat van het samengebrachte menstrueel bloed van alle vrouwen in de familie. *Pilogot* is dus het fysieke leven en de fysieke kracht van de familie als een eenheid gedacht.

Aan den vierden *pilogot*, die den naam draagt van Balani, dat „dapper, vurig” (Mal. *berani*) beteekent, is de taak opgedragen om alle *doti*, die het huis binnen wil dringen om er schade aan te richten, den pas af te snijden. Daarom mag Balani niet in huis wonen, maar hij krijgt een verblijfplaats erbuiten. Dicht bij den voet van de trap worden twee stokken in den grond gestoken met een span tusschenruimte, ongeveer 3 dm. boven den grond. Het liefst neemt men daarvoor stengels van de *Dracaena terminalis* (drakenbloed), omdat deze planten wortel schieten, en dus niet behoeven te worden vernieuwd. Maar men kan ook ander hout nemen. Moeten de stokken worden vernieuwd, dan mag dit alleen gebeuren na het vieren van een offerfeest (*mabatong*). Betreft men een nieuwe woning, dan worden de stokken uitgetrokken, en bij de trap van het nieuwe huis geplant.

De twee stokken vormen dus een soort van poortje. Bij dat poortje houdt Balani de onzichtbare *doti*, die de trap op wil gaan, tegen. Daarom worden nu en dan offers aan Balani gebracht, bijna altijd honden, om hem vurig te houden, opdat hij de kracht beware om de *doti* terug te drijven. In gewone taal: de mensch wenscht zich innerlijke kracht toe om de *doti*, die hem belaagt, te kunnen weerstaan, zoodat ze geen vat op hem heeft.

In Balantak zijn het ook geesten, die Balani heeten, die worden aangeropen om *doti* onschadelijk te maken. Maar hier zijn deze geesten niet zoo innig met het wezen van den mensch verbonden als in Banggai. Balani zijn hier zelfstandige geesten, die aan het zeestrand en in de bosschen wonen. Als het oogstfeest gevierd wordt, of als men ter jacht gaat, wordt ook aan Balani geofferd. Door het orakel wordt soms aan de menschen te kennen gegeven, dat Balani om een hond vraagt, die nu eens moet dienen om Balani zelf moed bij te brengen, dan weer om de *doti* onschadelijk te maken. In Balantak drukt men dit laatste op de volgende wijze uit: „opdat de *doti* den hond ete en niet den mensch” (bij het vernemen van een of ander geluid, dat kwaad voorzegt, wordt in Balantak ook een hond gedood, opdat de *mambara*, het onheil, dat zich uit dit geluid emaneeert, niet den mensch treffe, maar den hond).

Maar de eilandbewoners laten de zaak niet alleen aan Balani over, ze handelen ook zelf. Wanneer bijvoorbeeld iemand bloed spuwt of bloed afgaat, is het zeker, dat de *doti* van een medemensch zijn werk in hem doet. Men spreekt de *doti* dan toe, en zegt hem terug te gaan naar dengeen, die hem afgezonden heeft. Vervolgens wordt een bamboe koker met water doorgehakt, zoodat de inhoud wordt uitgestort; men zegt zoo te doen om te verhinderen, dat de verdreven *doti* weer tot die persoon zal terugkomen. Wordt de zieke na een paar dagen niet beter, dan neemt men een hond. Heeft men de behandeling van den zieke zelf in handen genomen, dan wordt de hond toegesproken:

„Gij, hond, breng de *doti* naar zijn meester terug”. Daarna slaat men het dier den kop af.

In Boeko op Peling spreekt men het volgende bij het dooden van den hond: „Zon en aarde, ziet hierheen! en laat de *doti* dezen mensch niet eten (verteren)”. Eerst als de zieke hersteld is, heeft er een plechtigheid plaats, waarbij men de *doti* naar zijn meester laat teruggaan. Hiertoe worden een hond en een varken geslacht. Voordat deze dieren gedood worden, worden de donder, de wind en allerlei geesten aangeropen en „gehuurd” om de *doti* terug te brengen. Vaak wordt na een plechtigheid voor het terugbrengen van de *doti* ook een bamboe koker met palmwijn of water doorgehakt, zoodat de inhoud op den grond wordt uitgestort. De koker is tegen de trap van het huis geplaatst, waarin de zieke zich bevindt; de priester danst (*balatindak*) er eerst om heen, voordat hij den bamboe doorhakt. Men zegt zóó te doen, opdat de booze geesten eerst kunnen drinken, voordat ze de *doti* terug gaan brengen.

Roept men de tusschenkomst van Balani in om den zieke van de *doti* te verlossen, dan wordt de hond gedood bij de verblijfplaats van dezen geest, nadat men hem aldus heeft toegesproken: „Gij, Balani, zijt de weg, waarlangs de *doti* in ons huis is gekomen; neem uw deel (den hond), en doe de *doti* terugkeeren”. Of men zegt tot hem: „Gij, Balani, neem dezen hond, en sta niet toe, dat de *doti* of het kwaad door de stem des menschen veroorzaakt, onzen huisgenoot doode, en u van uw aandeel (den hond) beroove”.

Als men in het Tinangkoengsche op Oost-Peling een hoen heeft geslacht om uit diens ingewanden op te maken wie of wat de ziekte heeft veroorzaakt en de darmen blijken donker gekleurd te zijn, dan is men overtuigd, dat *doti* in den kranke werkt. Dan neemt men een zwart hoen bij de pooten, en zwaait daarmee door het heele huis, als om al het kwaad, dat zich in de woning bevindt, op den vogel te laden. Dan brengt

men hem een tien meter van het huis af, en daar wordt het hoen geslacht, samen met een hond, nadat men aan beide vooraf heeft opgedragen om de *doti* weg te brengen. De dieren worden daarna in den grond begraven; alleen de onderkaak van den hond wordt afgesneden om uit de daarin voorkomende zenuwholten op te maken, of de hond aan de opdracht heeft voldaan. Blijkt de kaak bij de twee gewone zenuwholten aan de eene zijde nog een derde kleine holte te hebben, en kleeft daaraan wat bloed, dan is dit een bewijs, dat de *doti* niet is weggebracht. Dan moet een tweede hond het leven laten. Als de *doti* naar dengeen, die hem heeft afgezonden, is teruggebracht, wordt deze (de afzender) er vaak ziek door.

Ook in het Balantaksche weet men zichzelf te helpen in gevallen, dat *doti* in het lichaam van een zijner verwanten is binnengedrongen. Wanneer het orakel heeft uitgemaakt, dat men met zulk een geval te doen heeft, neemt men een kleinen hond, een hoen en een klein soort kikvorsch (*barangkokok*), die alle worden gedood. De levers van deze beesten worden toeberaid en samen met rijst en een ei op een boomblad uitgespreid, waarbij ook enkele vruchten van den *kalambete*-boom, die vergiftig zijn, worden gevoegd. Aan den hond is, voordat hij gedood werd, opgedragen het gif, *doti*, naar den eigenaar ervan terug te brengen. De priester, *bolian*, zet zich bij het offer neer, en roept de ziel (*mbelaloeng*) van dengeen die verdacht wordt de *doti* te hebben afgezonden, om het bereide voedsel te komen nuttigen. Als de priester, na een poos gewacht te hebben, merkt dat de geroepene gekomen is (waaraan hij dit merkt, kon ik niet te weten komen), haalt hij snel een stok te voorschijn, dien hij verborgen gehouden heeft, en slaat de ziel daarmee dood. Deze handeling draagt den naam van *mansoeai*.

Een man van Tinangkoeng vertelde mij, dat hij eens een groot varken had gekocht. Kort daarop werd hij ziek, en het stond dadelijk bij hem vast, dat iemand

doti op hem had afgezonden, omdat hij jaloersch was op dit prachtige dier (het behoeft niet eens *doti* te zijn, de najverige kan alleen booze woorden over den gelukkige hebben gebruikt, die nu hun schadelijke werking in diens lichaam doen). Hij wist niet beters te doen, dan het varken te laten slachten, en daarvan een feestmaaltijd aan te richten, waarop hij ook de twee personen noodigde, die hij ervan verdacht de *doti* te hebben gezonden, of de booze woorden te hebben gesproken. Door van het varkensvleesch mee te eten, maakten ze hun eigen *doti* of booze woorden krachteloos. Een paar dagen daarna was de zieke dan ook hersteld.

Zoo vertelde mij een inwoner van Tampodaoe, dat hij na een feestmaaltijd, dien hij had aangericht, erge buikpijn gekregen had. Hij was dadelijk overtuigd, dat deze veroorzaakt werd door de zwarte kunst van iemand, die niet op dit feestje was genoodigd, en die daarover boos was op den feestgever. Dadelijk liet de kranke weer een maaltijd bereiden, waarop de verdachte mede genoodigd werd. En zie, enkele dagen daarna was de zieke hersteld.

In het Banggaische zijn er ook menschen, die in gevallen van „vergiftiging” een belofte doen (*bapoesi*). Men doet dit vooral als men meent te weten door wiens machinaties de ziekte is ontstaan. Vader of broer van den zieke zegt dan: „Als gij, NN, *doti* op mijn zoon (broer) hebt afgezonden, waardoor hij ziek geworden is, zal ik u een varken geven, als ge hem weer beter maakt”. Als de zieke dan werkelijk herstelt, slacht men een varkentje. Voordat dit gedood wordt, roept men: „He, NN, neem je varken”. De geroepene weet hier echter niets van, en men eet zijn varken zelf op.

Zooals al is opgemerkt, denkt men bij elke ziekte het eerst aan zwarte kunst, als de bewerkster der krankheid. Ook bij den dood van jonge en krachtige menschen rijst dadelijk het vermoeden bij de familieleden, dat

de doode het slachtoffer is van de machinaties van den medemensch. Als bloed uit den neus van het lijk komt, of het lijk wordt zwart, dan is dit een zeker teeken, dat die mensch gestorven is door de werking van *doti*. Vaak deelt de kranke aan de omzittenden mede, dat hij er zeker van is door *doti* ziek te zijn gemaakt. Gewoonlijk noemt hij dan ook den naam van dengeen dien hij verdenkt. NN is eenige dagen geleden zijn huis voorbijgegaan; hij deed toen vreemd, wilde niet aan de uitnoodiging om boven te komen voldoen; en hij was geen kwartier voorbij, of de zieke voelde zich onwel worden.

Of hij vertelt, dat hij in zeker dorp is geweest, waar NN opvallend tegenover hem te werk ging: nauwelijks thuisgekomen, voelde hij een brandende pijn van binnen, dat van niemand anders afkomstig kon zijn dan van dien NN.

Als men overtuigd is, dat iemand door zwarte kunst om het leven is gekomen, maar men heeft geen aanwijzingen, wie de schuldige zou kunnen zijn, dan tracht men dit door wichelen te weten te komen. Ieder Banggaier en Balantakker heeft een lijstje van verdachten in het hoofd, die bij deze en gene gelegenheid wel eens zijn genoemd als beoefenaars van zwarte kunst. Men wichelt (*bapoelos, momoelos*, Banggaisch en Balantaksch) met de span van de hand. Vooraf wordt tusschen de saamgekleemde handen geblazen, en men prevelt erin om te vragen, dat het orakel te kennen moge geven of de *doti* van NN afkomstig is; dan legt men de toppen der beide middelvingers op elkaar, en zet driemaal de span van de rechterhand op den linkerarm uit. Van het eindpunt meet men dan weer 3 span terug; reikt de vingertop van de rechterhand over dien van de linker heen, dan beteekent dit een bevestigend antwoord op de gedane vraag. Kan de top van den vinger der rechterhand dien van den linker niet bereiken, of komen de beide toppen weer precies op elkaar te

liggen, dan wil dit een ontkennend antwoord op de vraag beduiden. Dit wichelen met de span wordt op den Banggai-archipel ook speciaal *toetoeboi*, Banggai, *toetoebe*, Sea-sea, genoemd.

De Banggaische priester, *talapoe*, kent ook een soort van ausculteeren van het hart. Met de vingertoppen voelt hij de hartstreek af, en bepaalt dan de plek, waar de hartslag het duidelijkst voelbaar is. Is dit het geval op een bepaalde plek, dan constateert hij, dat *doti* de oorzaak van het lijden is.

Nog niet zoo lang geleden ging geen lijk uit huis, of men had het eerst ondervraagd over de oorzaak van zijn dood. Bij de Banggaiers die Mohammedaan zijn geworden, die dus geen kist meer voor het lijk gebruiken, werd de baar, waarop de doode was gelegd, door vier man op de schouders genomen. Bij de Heidenen namen twee mannen den draagstok, die aan de kist met het lijk erin is gebonden, op den schouder. Dan ondervroeg een priester of een oude van dagen het lijk: „Heeft Pilogot (de Mohammedanen zeggen Allah ta'ala) uw leven weggenomen?” Als het lijk dan niet bewoog, betekende dit een ontkenning van de vraag. Dan ging men voort: „Zijt ge door *doti* om het leven gekomen?” Wanneer de baar of de kist dan heen en weer zwaaide, gold dit voor een bevestiging van de vraag. Er zijn streken, waar men daarna doorging met vragen door den naam te noemen van iemand die al meermalen verdacht was geweest van aan zwarte kunst te doen, om zodoende te weten te komen, op wien men zijn wraakgevoel kon koelen. In andere oorden deed men dit niet.

In Kindandal vertelde men mij, dat het lijk in de lengte bewoog, als het een vraag ontkennend wilde beantwoorden. Wilde het een vraag bevestigen, dan bewoog het heen en weer. Dit ondervragen heet als andere wijzen van wichelen: *bapoelos* (*pinoelos* gewicheld worden).

In Balantak schijnt het ondervragen van een lijk naar de oorzaak van den dood niet zoo geregeld te

hebben plaats gehad als in 't Banggaische. Men deed zoo alleen, als in een woning reeds enkelen kort na elkaar overleden waren. Het lijk werd dan in zijn kist naar beneden gebracht, en men bond er over de lengte een stok aan vast. Acht man tilden den doode daaraan op. Dan kwam de priester, *bolian na mena*, die speciaal bij sterfgevallen dienst doet, en wiens voornaamste werk hierin bestaat om de ziel van den overledene uit de handen van booze geesten, die haar belagen, te houden. Deze *bolian* ondervroeg het lijk, of de doode soms door de werking van *doti* om het leven was gekomen. Was dit inderdaad het geval, dan begon de kist hevig te schommelen. Op dezelfde wijze trachtte men er achter te komen, wie het gif had toegediend. Bij de begrafenis van zulk een doode werd een hond gedood, waarvan het bloed gestreken werd aan de palen van de grafhut. Men deed dit, „opdat de beenderen der nabestaanden geen pijn zouden gaan doen” (de bedoeling hiervan is vermoedelijk: opdat de *doti*, die deze persoon gedood heeft, niet ook de nabestaanden aantaste en ziek make).

Wanneer velen het met elkaar eens waren, dat een zeker persoon de zwarte kunst uitoefende, en hij reeds enkele slachtoffers heette gemaakt te hebben, begon men met hem te beboeten, in het Banggaische bijvoorbeeld met een varken en 7 draagmanden (*bois*) met oebi. In Balantak was de boete die aan den giftmenger werd opgelegd, hoog, soms tot f 300 toe. Men gelooft ook dat er middelen bestaan waardoor een heksenmeester zijn verderfelijke kunst kwijt raakt. Iemand die beweert zulke middelen te kennen, wordt er wel eens bij geroepen om een verdachte te cureeren.

Ontkende de verdachte zijn schuld, en wilde hij de boete niet betalen, dan gebeurde het een enkele maal, dat men toestond, dat hij zijn schuld of onschuld bewees door een godsoordeel (*bagoensal*, duiken, de hand in kokend water steken, een gloeiend stuk ijzer vasthouden). Maar dit schijnt toch weinig te zijn

voorgekomen. Bleef beschuldigde weigeren om de boete te betalen dan werd hij gedood.

In Tinangkoeng had men een wichelwijze, die alleen gebruikt werd om uit te maken, of iemand beoefenaar van zwarte kunst was of niet, een methode, die in andere deelen van dit eilandenrijk niet bekend is. Daarbij werd een hakmes in de lengte in den grond gegraven, zoodanig, dat slechts iets van het scherp boven de aarde uitstak. De verdachte moest dan den voet in de lengte op het scherp zetten en erop gaan staan. Bleek de voetzool daarna verwond te zijn, dan was hij schuldig. Van te voren was uitgemaakt hoeveel de aanklagers hadden te betalen, wanneer door de proef bewezen werd, dat ze die persoon valsch beschuldigd hadden.

Wanneer een der Hoofden, *basalo* of *tonggol*, van het plan hoorde om een giftmenger te dooden, dan haalde hij de op wraak belusten wel eens over om de goederen van den beschuldigde te gaan rooven, maar zijn persoon ongemoeid te laten. In zoo'n geval werd ook een offer van een varken, geit of hoen gebracht om de zwarte kunst van dien mensch krachteloos te maken, zoodat hij er geen schade meer mee kon doen. Ging men zoo iemand dooden, dan was het streng verboden iets uit zijn huis weg te nemen. Vermoedelijk leeft hierbij de gedachte, dat met het eigendom van den gedoode ook diens neiging om anderen door zwarte kunst te dooden, op de moordenaars zou overgaan.

Gewoonlijk ging men pas over tot het dooden van een verdachte, als men overtuigd was, dat velen aan de schuld van den persoon geloofden, zoodat zelden weerwraak volgde. Meestal gingen een of twee personen er op af, broers of neven van den laatsten persoon, die door den verdachte heette gedood te zijn. Om zoo'n daad uit te voeren waren niet veel menschen noodig, want de huizen stonden op zichzelf, verspreid. Werd er tegenstand geboden, dan had men toch steeds met

slechts enkelen te doen. Bovendien koos men voor den overval het meest geschikte oogenblik.

Voordat men den gifmenger ging dooden, slachtten sommigen een hond bij de woonplaats van Balani aan den voet van de trap om moed te krijgen; anderen vergenoegden zich alleen met een sirih-pinang-offer (*sinolong*). Dit en het volgende geldt alleen van de bewoners van den Banggai-Archipel. Trof men na het dooden van een schuldige een hond van dezen aan, dan werd dit dier ook gedood. Was dit niet gebeurd, dan gingen een paar huisgenooten de moordenaars tegemoet met een hond, en dit dier werd dan door hen gedood, voordat ze in hun eigen woning mochten terugkeeren. Deze hond droeg den naam van *posoesoeli saboeng*, d.i. om de *saboeng* terug te doen gaan. *Saboeng* is tegen iets in of op vliegen, zooals twee hanen, die met elkaar vechten. In dit verband zou men *saboeng* met „wraakgevoel” kunnen weergeven, en wel het wraakgevoel van den verslagene. Dit wraakgevoel gaat met de moordenaars mee naar hun woning, en dit gevoel zou een der moordenaars wel eens kunnen aanzetten om ook een zijner huisgenooten overhoop te steken. Dit wraakgevoel nu moet de hond naar den verslagene terugbrengen. Toen ik vroeg of men wel eens gehoord had, dat de moordenaars de scalp van den verslagene namen, was men zeer verbaasd, en men antwoordde: „Wel neen, dan zou immers de lust om menschen te dooden door middel van zwarte kunst op hem die de scalp nam, overgaan!”

Het gebeurde wel, dat degeen op wien de plicht rustte om een voor gifmenger verklaard persoon, die zijn vader, zijn zoon of zijn broer door *doti* om het leven had gebracht, te dooden, den moed miste om den moord te begaan. Dan huurde hij iemand, die van dergelijke terechtstellingen zijn handwerk maakte. Deze menschen dragen den naam van *talenga*, wat bij verwante stammen „voorvechter” beteekent. De huurprijs bedroeg 1 of 2 gongs. Soms haalde iemand een jong-

mensch over den gifmenger te dooden onder belofte, dat hij dan zijn dochter zou mogen huwen zonder bruidschat te betalen.

Daar alle overleggingen om een verdacht persoon te dooden in het geheim plaats hadden, wist niemand of hijzelf niet eens op een goeden dag overvallen zou worden. Hierdoor leefde men steeds in onrust, en was men altijd op zijn hoede.
